

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA DO'STLIKKA OID BIRLIKLARNING TARJIMA EKVIVALENTLIGI: OBRAZLI, FUNKSIONAL VA ADAPTATSION MOSLIK

Mamatova Zarrina Shodimuradovna,

Samarqand davlat chet tillar instituti mustaqil tadqiqotchi.

Email: zarrina.mmtv@gmail.com

Tel: +9989050555795

DOI: <https://doi.org/10.54613/ku.v18iB.1697>

MAQOLA HAQIDA/O STAT'YE

Qabul qilindi: 18-may 2026-yil

Tasdiqlandi: 21-may 2026-yil

Jurnal soni: 18-B

Maqola raqami: 38

KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ

СЛОВА

tarjima, ekvivalentlik, do'stlik,
paremiologiya, frazeologiya, obraz,
funksiya, adaptatsiya

ANNOTATSIYA/ АННОТАЦИЯ

Mazkur maqolada ingliz va o'zbek tillarida do'stlik konseptini ifodalovchi paremiologik hamda frazeologik birliklarning tarjima ekvivalentligi masalasi lingvistik, pragmatik va lingvokulturologik jihatdan o'rganiladi. Do'stlik insoniyatning eng muhim ijtimoiy va ma'naviy qadriyatlaridan biri sifatida turli xalqlarning tilida o'ziga xos obrazlar, metaforalar hamda barqaror birliklar orqali ifodalanadi. Shu nuqtai nazardan, FRIENDSHIP va DO'STLIK konseptlarining lisoniy ifodalanish shakllari, ularning semantik tarkibi, baholovchi mazmuni va kommunikativ funksiyalari qiyosiy tahlil qilinadi. Maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi do'stlikka oid maqol, matal va frazeologik birliklarning ma'no tuzilishi hamda tarjima jarayonida yuzaga keladigan ekvivalentlik turlari tavsiflanadi. Xususan, obrazli ekvivalentlik, funksional ekvivalentlik va adaptatsion ekvivalentlikning nazariy asoslari yoritilib, ularning amaliy qo'llanish xususiyatlari misollar yordamida izohlanadi. Shuningdek, do'stlik konseptining ikki lisoniy madaniyatdagi umumiy va milliy xususiyatlari, uning til vositalarida aks etish mexanizmlari hamda madaniy kodlar bilan bog'liqligi ochib beriladi. Tarjima jarayonida semantik mazmun bilan bir qatorda pragmatik vazifa, emotsional-ekspressiv ta'sir va lingvomadaniy komponentlarni saqlash zarurligi asoslanadi. Do'stlikka oid birliklarning nasihat, baholash, ogohlantirish, rag'batlantirish kabi kommunikativ funksiyalari tarjima adekvatligini belgilovchi muhim omillar sifatida baholanadi. Shuningdek, madaniy jihatdan xos bo'lgan obraz va stereotiplarni boshqa til muhitiga moslashtirishning o'ziga xos jihatlari ko'rib chiqiladi. Maqola natijalari do'stlik konseptining ingliz va o'zbek tillaridagi verbal ifodalanish usullarini chuqurroq anglashga, paremiologik va frazeologik birliklar tarjimasining nazariy asoslarini takomillashtirishga hamda madaniyatlararo kommunikatsiya jarayonlarida ekvivalentlik muammolarini samarali hal etishga xizmat qiladi. Tadqiqot materiallari tarjimashunoslik, qiyosiy tilshunoslik, kognitiv lingvistik va lingvokulturologiya sohalarida olib boriladigan ilmiy izlanishlar uchun muhim nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

ABOUT THE PAPER

Accepted: 18 may 2026

Approved: 21 may 2026

Volume: 18-B

Paper number: 38

KEYWORDS

translation, equivalence, friendship,
paremiology, phraseology, image, function,
adaptation

ANNOTATION

This article studies the issue of translation equivalence of paremiological and phraseological units expressing the concept of friendship in English and Uzbek from a linguistic, pragmatic and linguocultural perspective. Friendship, as one of the most important social and spiritual values of humanity, is expressed in the languages of different peoples through specific images, metaphors and stable units. From this perspective, the linguistic forms of expression of the concepts of FRIENDSHIP and FRIENDSHIP, their semantic content, evaluative content and communicative functions are comparatively analyzed. The article describes the semantic structure of proverbs, sayings and phraseological units related to friendship in English and Uzbek, as well as the types of equivalence that arise in the translation process. In particular, the theoretical foundations of figurative equivalence, functional equivalence and adaptive equivalence are highlighted, and the features of their practical application are explained with the help of examples. Also, the general and national characteristics of the concept of friendship in bilingual cultures, the mechanisms of its reflection in language tools and its connection with cultural codes are revealed. The need to preserve the pragmatic task, emotional-expressive impact and linguocultural components in the translation process, along with the semantic content, is substantiated. Communicative functions of friendship units, such as advice, assessment, warning, encouragement, are assessed as important factors determining the adequacy of translation. Also, the specific aspects of adapting culturally specific images and stereotypes to another language environment are considered. The results of the article serve to deepen the understanding of the methods of verbal expression of the concept of friendship in English and Uzbek, to improve the theoretical foundations of the translation of paremiological and phraseological units, and to effectively solve the problems of equivalence in intercultural communication processes. The research materials are of significant theoretical and practical importance for scientific research in the fields of translation studies, comparative linguistics, cognitive linguistics, and linguoculturology.

Kirish. Bugungi globallashuv sharoitida turli xalqlar va madaniyatlar o'rtasidagi kommunikativ aloqalarning kengayishi tarjima faoliyatining ahamiyatini yanada oshirmoqda. Ayniqsa, milliy madaniyat, urf-odat, qadriyat va dunyoqarashni aks ettiruvchi paremiologik hamda frazeologik birliklarni bir tildan ikkinchi tilga adekvat tarzda o'g'irish masalasi zamonaviy tarjimashunoslikning dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bunday birliklar xalqning tarixiy tajribasi, ijtimoiy xotirasida va madaniy stereotiplarini mujassamlashtirganligi sababli, ularni tarjima qilish jarayoni oddiy leksik almashtirishdan ancha murakkabdirlar.

Til va madaniyatning o'zaro bog'liqligi konseptual birliklar tarjimasida ayniqsa yaqqol namoyon bo'ladi. Har bir xalqning lisoniy manzarasida muhim o'rin tutuvchi konseptlar ma'lum obrazlar, metaforalar va baholovchi me'yorlar orqali ifodalanadi. Do'stlik konsepti ham insoniyatning universal qadriyatlaridan biri bo'lib, turli tillarda

o'xshash mazmuniy asosga ega bo'lsa-da, uning verbal ifodalanish usullari, obrazlari va pragmatik xususiyatlari milliy madaniyatga ko'ra farqlanadi. Shu jihatdan FRIENDSHIP va DO'STLIK konseptlarini ifodalovchi birliklarning tarjima ekvivalentligini o'rganish nafaqat lingvistik, balki lingvokulturologik va kognitiv nuqtai nazardan ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Ingliz va o'zbek tillaridagi do'stlikka oid maqol, matal hamda frazeologik birliklar insonlar o'rtasidagi sadoqat, ishonch, hamkorlik, yordam va axloqiy mas'uliyat kabi tushunchalarni aks ettiradi. Biroq ushbu tushunchalar har ikki xalqning madaniy tajribasi va qadriyatlar tizimi asosida turlicha obrazlar orqali ifodalanadi. Natijada tarjima jarayonida semantik moslik bilan bir qatorda pragmatik va madaniy moslikni ta'minlash zarurati yuzaga keladi. Bu esa ekvivalentlik muammosini ko'p qatlamli va kompleks hodisa sifatida tadqiq etishni talab qiladi.

Paremiologik va frazeologik birliklarni tarjima qilish tarjimashunoslikning eng murakkab masalalaridan biri hisoblanadi. Bunday birliklarda ma'no, obraz, madaniy xotira va pragmatik vazifa birlashib ketadi. Do'stlikka oid birliklar esa bu murakkablikni yanada kuchaytiradi, chunki ular insoniy munosabatlarning qadriyat sifatidagi bahosini ham ifodalaydi.

FRIENDSHIP/DO'STLIK konseptini ifodalovchi birliklarni tarjima qilishda tarjimon nafaqat mazmuni, balki qaysi obraz orqali bu mazmun qurilganini, qanday normativ xulosa berilayotganini va qaysi kommunikativ vazifa bajarilayotganini ham hisobga olishi kerak. Shu sababli do'stlikka oid birliklar tarjimasida ekvivalentlik masalasi alohida ilmiy muammo sifatida ko'riladi. [2,68]

Adabiyotlar tahlili. Do'stlikka oid paremiologik va frazeologik birliklarning tarjima ekvivalentligini o'rganish tarjimashunoslik, frazeologiya, pragmatika, kognitiv lingvistik va lingvokulturologiya kabi bir necha ilmiy yo'nalishlar kesishgan nuqtada shakllanadi. Mazkur tadqiqot yo'nalishining nazariy asoslari avvalo tarjimada ekvivalentlik muammosini tadqiq qilgan olimlarning ishlari bilan bog'liq.

Tarjimashunoslikda ekvivalentlik tushunchasining turli darajalari mavjudligi M. Baker tomonidan batafsil yoritilgan. Olim tarjimada faqat til birliklarining formal mosligi emas, balki matn, kontekst va kommunikativ vazifa darajasidagi moslik ham muhim ekanligini ta'kidlaydi [2, b. 15–18]. Uning fikricha, ayniqsa frazeologik birliklar tarjimasida so'zma-so'z moslik emas, balki funksional va pragmatik adekvatlik asosiy mezon bo'lib xizmat qiladi [2, b. 68–71]. G. Toury esa tarjima madaniyatlararo kommunikatsiya mahsuli sifatida talqin qilib, tarjima jarayonida maqsadli madaniyat me'yorlari muhim rol o'ynashini ko'rsatadi [19, b. 56–61].

Frazeologik birliklarning semantik va pragmatik xususiyatlari A. P. Cowie hamda C. Fernando tadqiqotlarida keng yoritilgan. Cowie frazeologik birliklarning milliy tafakkur bilan bog'liqligini ta'kidlab, ularni tarjima qilishda obraz va ma'no o'rtasidagi nisbatni saqlash zarurligini qayd etadi [4, b. 9–13]. Fernando esa idiomatik birliklarda ko'pincha yashirin madaniy axborot mavjudligini, bu esa tarjimada qo'shimcha interpretatsiyani talab qilishini ko'rsatadi [7, b. 95–99].

Paremiologik birliklarni o'rganishda W. Miederning ilmiy ishlari muhim o'rin tutadi. Olim maqollarni xalq donishmandligi va madaniy tajribaning konsentrlashgan shakli sifatida baholab, ularning universal hamda milliy jihatlari ajratib ko'rsatadi [14, b. 3–11]. Shuningdek, N. R. Norrick maqollarning ma'no hosil qilish mexanizmlarini tahlil qilib, ularning semantik tuzilishi ko'pincha metaforik va assosiativ tafakkurga asoslanishini ta'kidlaydi [16, b. 42–47]. R. P. Honeck esa paremiologik birliklarni kognitiv nuqta nazardan tahlil qilib, maqollarning inson ongida konseptual sxemalar orqali saqlanishini asoslaydi [9, b. 21–28].

Do'stlik konseptining obrazli ifodalinishini tadqiq etishda kognitiv lingvistik vakillarining qarashlari alohida ahamiyatga ega. G. Lakoff va M. Johnson metaforalarni inson tafakkurining asosiy mexanizmlaridan biri sifatida talqin qilib, abstrakt tushunchalar ko'pincha konkret obrazlar orqali anglanishini ko'rsatadilar [12, b. 25–32]. Z. Kövecses esa metaforik modellar turli madaniyatlarda o'xshash bo'lishi mumkinligi bilan birga, ularning milliy xususiyatlarga ega variantlari ham mavjudligini ta'kidlaydi [11, b. 179–184]. Mazkur yondashuv do'stlik konseptining ingliz va o'zbek tillaridagi obrazli ifodasini qiyoslash uchun muhim nazariy asos yaratadi.

Lingvokulturologik tadqiqotlarda konseptlarning milliy madaniyat bilan bog'liqligi masalasi V. I. Karasik, Z. D. Popova va I. A. Sternin tomonidan keng o'rganilgan. Karasik konseptlarni madaniy ongning tayanch birliklari sifatida tavsiflab, ular til orqali verbal shaklga ega bo'lishini qayd etadi [10, b. 127–133]. Popova va Sternin esa konseptning yadroviy va periferik qatlamlarini ajratib, turli tillarda konseptlarning bir xil mazmunga ega bo'lsa-da, ularning verbalizatsiyasi turlicha bo'lishi mumkinligini ko'rsatadilar [17, b. 96–102].

Pragmatik yondashuv nuqta nazaridan J. Austin va J. Searle ishlari muhim metodologik ahamiyat kasb etadi. Austin nutqiy aktlar nazariyasida til birliklari nafaqat axborot uzatishini, balki ma'lum kommunikativ harakatlarni ham bajarishini asoslaydi [1, b. 94–101]. Searle esa nutqiy aktlarning funksional xususiyatlarini tavsiflab, til birliklarining pragmatik maqsadini aniqlash tarjimasida muhim omil ekanligini ko'rsatadi [18, b. 22–29]. Do'stlikka oid maqol va iboralar ko'pincha maslahat berish, baholash yoki ogohlantirish vazifalarini bajarishi sababli ushbu nazariyalar tadqiqot uchun muhim ahamiyatga ega.

Madaniyatlararo pragmatika masalalari A. Wierzbicka hamda P. Brown va S. Levinson tadqiqotlarida yoritilgan. Wierzbicka turli madaniyatlarda bir xil tushunchalarning ifodalinishi va qabul qilinishi turlicha bo'lishini ko'rsatib, tarjimada madaniy semantika muhimligini ta'kidlaydi [21, b. 17–24]. Brown va Levinson esa muloqotdagi baholash, hurmat va ijtimoiy masofa kategoriyalarini tahlil qilib, pragmatik moslikni saqlashning ahamiyatini asoslaydilar [3, b. 61–67].

Rus tilshunosligida frazeologik birliklarning lingvokulturologik jihatlari V. N. Teliya tomonidan tadqiq etilgan. Olim frazeologizmlarni xalq madaniy xotirasining mahsuli sifatida baholab, ularning semantik va pragmatik qatlamlarini birgalikda tahlil qilish zarurligini ta'kidlaydi [24, b. 132–139]. I. V. Arnold esa obrazlilik va stilistik ekspressivlikning tarjimadagi rolini yoritib, frazeologik birliklar tarjimasida ekvivalentlik darajalarini aniqlash muhimligini qayd etadi [23, b. 215–220].

Tahlil qilingan ilmiy manbalar shuni ko'rsatadiki, tarjima ekvivalentligi masalasi turli nazariy maktablarda keng o'rganilgan bo'lsa-da, FRIENDSHIP/DO'STLIK konseptini ifodalovchi paremiologik va frazeologik birliklarning ingliz va o'zbek tillari materiallari asosida obrazli, funksional va adaptatsion ekvivalentlik nuqta nazaridan kompleks tadqiq etilishi yetarli darajada amalga oshirilmagan. Shu sababli mazkur tadqiqot mavjud ilmiy qarashlarni umumlashtirgan holda do'stlik konseptining tarjimadagi lingvokulturologik va pragmatik xususiyatlarini aniqlashga qaratilgan.

Metodologiya. Mazkur tadqiqot ingliz va o'zbek tillaridagi do'stlikka oid paremiologik hamda frazeologik birliklarning tarjima ekvivalentligini aniqlashga qaratilgan qiyosiy-tipologik yondashuv asosida amalga oshirildi. Tadqiqot materiali sifatida ingliz va o'zbek tillarida FRIENDSHIP/DO'STLIK konseptini ifodalovchi maqol, matal va frazeologik birliklar tanlab olindi. Tahlil jarayonida tavsifiy, qiyosiy, semantik va lingvokulturologik metodlardan foydalanildi. Birliklarning semantik tarkibi va yadro ma'nolari aniqlanib, ularning konseptual mazmuni tahlil qilindi. Ingliz va o'zbek tillaridagi mos birliklar qiyoslanib, obrazli, funksional va adaptatsion ekvivalentlik darajalari belgilandi. Shuningdek, birliklarning pragmatik vazifalari, kommunikativ maqsadi va madaniy markerlari o'rganilib, tarjimada ularni saqlash imkoniyatlari baholandi. Olingan natijalar asosida do'stlikka oid birliklarni tarjima qilishda qo'llaniladigan asosiy strategiyalar va ekvivalentlik turlari tizimlashtirildi.

Natijalar. Tarjimashunoslikda ekvivalentlik turli darajada talqin qilinadi. M. Baker va P. Newmark kabi olimlar tarjimada mutlaq shakliy moslik emas, balki turli qatlamlarda — semantik, funksional, pragmatik va madaniy — moslikni hisobga olish zarurligini ta'kidlaydilar. Paremiologik va frazeologik birliklar tarjimasida ayniqsa uch turdagi moslik dolzarb: obrazli, funksional va adaptatsion.

Obrazli ekvivalentlik deganda birlikning asosiy obrazi, semantikasi va umumiy xulosasi boshqa tilda yaqin yoki o'xshash birlik orqali berilishi tushuniladi. Funksional ekvivalentlikda birlikning obrazi farq qilishi mumkin, biroq uning kommunikativ vazifasi va semantik markazi saqlanadi. Adaptatsion ekvivalentlik esa milliy-madaniy markerlarga ega birliklarni boshqa madaniyat uchun tushunarli va qabul qilinadigan shaklga moslashtirishni anglatadi.

Do'stlikka oid birliklar tarjimasida obrazli ekvivalentlik nisbatan kamroq uchrasa-da, ayrim hollarda bu turdagi moslik yuqori darajada kuzatiladi. Masalan, ingliz tilidagi *A friend in need is a friend indeed* va o'zbek tilidagi *Do'st kulfatda bilinadi* birliklari bir xil semantik modelga asoslangan. Har ikkala holatda ham do'stlikning haqiqiyliги qiyin vaziyatda aniqlanadi. Shuning uchun bu birliklar obrazli ekvivalentlikka yaqin moslikni tashkil etadi.

Bunday misollarda tarjimonning vazifasi nisbatan osonlashadi, chunki ikki tilda ham tayyor paremiologik model mavjud bo'ladi. Biroq bunday holatlar do'stlikka oid barcha birliklar uchun so'z emas.

Funksional ekvivalentlik do'stlik birliklarida eng muhim va keng tarqalgan moslik turlaridan biridir. Bu holatda bir tildagi obraz ikkinchi tilda aynan takrorlanmaydi, ammo bir xil kommunikativ va aksiologik vazifa saqlanib qoladi.

Masalan, ingliz materialida do'stning "oyna" sifatida talqin qilinishi uchrashi mumkin. O'zbek tilida esa xuddi shu obraz juda faol emas. Shunga qaramay, do'stning rostgo'yliги, axloqiy to'g'rilovchi roli va insonni "to'g'ri yo'lga solishi" haqidagi formulalar funksional jihatdan ayni vazifani bajaradi. Demak, tarjimada obraz emas, funksional natija saqlanadi.

Funksional ekvivalentlik, ayniqsa, maqol va matallarning pragmatik xulosasini boshqa tilda saqlab qolishda juda muhim. Chunki ko'p hollarda tinglovchi uchun aynan "nimani o'rgatmoqda?" degan jihat muhimroq bo'ladi.

Adaptatsion ekvivalentlik madaniy markerlar kuchli bo'lgan birliklar tarjimasida zarur bo'ladi. Masalan, ingliz materialida do'stlik ba'zan ijtimoiy mavqe, sud, pul birligi yoki boshqa institutsional obrazlar bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Bunday birliklarni o'zbek tiliga aynan obraz bilan ko'chirish doim ham tabiiy bo'lmaydi.

Masalan, *A friend in court is better than a penny in purse* mazmunidagi birlikni to'g'ridan-to'g'ri o'g'irish maqsadga muvofiq emas. Bu yerda asosiy g'oya — do'stlik va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash moddiy boylikdan ustun — saqlanib, milliy madaniyatga mosroq formulada berilishi

mumkin. Shu tariqa, obrazning o'zi emas, u ifodalagan axloqiy va ijtimoiy xulosaga moslashtiriladi.

Tarjimada faqat semantik ma'no emas, balki pragmatik vazifani saqlash ham muhim. Do'stlikka oid birliklar ko'pincha nasihat, baholash yoki ogohlantirish vazifasini bajaradi. Agar tarjima natijasida shu vazifa yo'qolsa, birlikning kommunikativ kuchi susayadi.

Masalan, tanqidni "do'stona" qilishga xizmat qiladigan birlik tarjimada faqat ma'no darajasida qabul qilinsa, uning yumshatuvchi yoki legitimatsion funksiyasi yo'qolishi mumkin. Shuning uchun tarjimon pragmatik vazifani ko'zdan qochirmasligi lozim.

Ingliz va o'zbek birliklarining qiyosiy tahlili shuni ko'rsatadiki, do'stlik konseptining yadro semantikasi ko'p hollarda mos kelsa-da, uning obrazli ifodasi va pragmatik talqini farq qiladi. Shu sababli to'liq obrazli ekvivalentlik nisbatan kamroq, funksional va adaptatsion ekvivalentlik esa ko'proq kuzatiladi.

Bu holat FRIENDSHIP/DO'STLIK konseptining ikki lisoniy madaniyatda umumiy qadriyat asosiga ega bo'lishi bilan birga, uni ifodalovchi obrazlar va kommunikativ stereotiplarning turlicha ekanini ko'rsatadi.

Do'stlikka oid birliklarni tarjima qilishda tarjimonning asosiy vazifasi — bir tildagi barqaror birlikning ma'no markazi, baholovchi mazmuni va kommunikativ funksiyasini ikkinchi til o'quvchisi uchun tabiiy shaklda yetkazishdir. Shu jarayonda to'rtta asosiy holat kuzatiladi: tayyor ekvivalent mavjud bo'ladi; obraz boshqa bo'lsa ham funksional moslik topiladi; madaniy adaptatsiya zarur bo'ladi; yoki bevosita moslik bo'lmay, izohli tarjima tanlanadi.

Tayyor ekvivalent mavjud bo'lgan hollarda tarjima nisbatan osonlashadi. Biroq bunday holatlarning o'zi ham mutlaq emas: ayrim birliklar obraz jihatdan yaqin bo'lsa-da, stilistik kuchi yoki pragmatik "tonalligi" turlicha bo'lishi mumkin. Shu sababli tarjimon har safar lingvokulturologik fonni ham hisobga olishi kerak. Masalan, "kulfat", "need", "trial" kabi semalar bir-biriga yaqin bo'lsa-da, ular taqdim etadigan emotsional va baholovchi daraja turlicha bo'lishi mumkin.

Do'stlikka oid ayrim birliklarda madaniy markerlar ayniqsa kuchli. Ular pul birligi, sud, ijtimoiy mavqe, tarixiy institut yoki jamoaviy birdamlik kabi elementlarni o'z ichiga olishi mumkin. Bunday birliklarni so'zma-so'z tarjima qilish ko'pincha kutilgan kommunikativ natijani bermaydi. Shu sababli adaptatsiya strategiyasi zarur bo'ladi: tarjimon asl g'oyani saqlagan holda madaniy jihatdan tabiiyroq formulani tanlaydi.

Adaptatsiya tilni "soddalashtirish" emas, balki uning muloqotdagi tabiiyligini ta'minlashdir. Do'stlikka oid birliklarda aynan shu yondashuv ko'p hollarda adekvatlikni ta'minlaydi, chunki bu birliklar jamiyatda allaqachon muayyan normativ va emotsional yuk bilan yashaydi. Tarjima o'sha yukni boshqa madaniyatda qayta tiklay olishi kerak.

Do'stlikka oid paremiologik va frazeologik birliklarni tarjima qilishda quyidagi qadamlar tavsiya etiladi: birinchidan, birlikning yadro semasini aniqlash; ikkinchidan, uning asosiy obrazini tahlil qilish; uchinchidan, pragmatik vazifasini belgilash; to'rtinchidan, agar tayyor ekvivalent bo'lmasa, funksional yoki adaptatsion muqobilni tanlash. Ana shunday tarjima semantik, aksiologik va pragmatik jihatdan to'liqroq bo'ladi.

Muhokama. Do'stlikka oid birliklarning tarjima tahlili ko'rsatadiki, ekvivalentlikni bir qatlamli hodisa sifatida baholash noto'g'ri bo'ladi. Paremiologik va frazeologik birliklarda ma'no, obraz va pragmatik vazifa o'zaro chambarchas bog'langanligi sababli, tarjimada qaysi qatlamning saqlanishi ustuvor ekanini aniqlash talab etiladi. Shu nuqta nazardan, obrazli, funksional va adaptatsion ekvivalentlikni ajratish nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham foydalidir.

Amaliy tarjimada bu tipologiya tarjimonga tezkor qaror qabul qilish imkonini beradi: agar tayyor obrazli muqobil bo'lsa, u tanlanadi; agar bo'lmasa, pragmatik vazifani saqlovchi funksional variant olinadi; agar madaniy farq juda kuchli bo'lsa, adaptatsiya qo'llanadi. Shunday yondashuv do'stlik konseptining universal yadrosi bilan milliy ifoda shakllari o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashga yordam beradi.

Tadqiqot natijalari ingliz va o'zbek tillaridagi do'stlikka oid paremiologik hamda frazeologik birliklarning semantik yadrosi ko'p jihatdan umumiy ekanligini ko'rsatadi. Har ikki lisoniy madaniyatda do'stlik sadoqat, ishonch, o'zaro yordam, samimiylilik va qiyin vaziyatlarda qo'llab-quvvatlash kabi ijobiy qadriyatlar bilan bog'lanadi. Bu holat do'stlik konseptining umuminsoniy xarakterga ega ekanligini tasdiqlaydi. Biroq ushbu umumiy mazmun turli tillarda turlicha obrazlar, metaforalar va madaniy stereotiplar orqali ifodalangani. Shu sababli tarjima jarayonida semantik moslikning mavjudligi har doim ham to'liq ekvivalentlikni ta'minlay olmaydi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ingliz tilidagi do'stlikka oid birliklarda individual mas'uliyat, shaxsiy tanlov va amaliy yordam g'oyalari nisbatan faolroq ifodalangani. O'zbek tilidagi birliklarda esa do'stlik ko'proq jamoaviy qadriyatlar, sadoqat, insoniy burch va axloqiy mas'uliyat bilan bog'lanadi. Natijada bir xil konseptual mazmun turli lingvomadaniy

vositalar orqali verbal shaklga ega bo'ladi. Bu esa tarjimada faqat lug'aviy ma'noga emas, balki birlikning ortida turgan madaniy modelga ham e'tibor qaratish zarurligini ko'rsatadi.

Obrazli ekvivalentlik holatlari tahlili ayrim birliklarda yuqori darajadagi moslik mavjudligini ko'rsatadi. Masalan, ingliz tilidagi *A friend in need is a friend indeed* va o'zbek tilidagi *Do'st kulfatda bilindi* maqollari semantik tuzilishi, baholovchi mazmuni va pragmatik vazifasi jihatidan bir-biriga juda yaqin. Har ikkala birlikda ham haqiqiy do'stning qadri aynan sinov va qiyinchilik davrida namoyon bo'lishi ta'kidlanadi. Bunday hollarda tarjimon tayyor ekvivalentdan foydalanishi mumkin va bu tarjimaning tabiiyligini hamda kommunikativ ta'sirini saqlab qolishga yordam beradi.

Biroq tadqiqot davomida bunday to'liq obrazli mosliklar son jihatidan cheklanganligi aniqlandi. Ko'pchilik hollarda ingliz va o'zbek tillaridagi do'stlik haqidagi tasavvurlar bir xil axloqiy xulosaga olib kelsa-da, ular turli obrazlar orqali ifodalangani. Masalan, ingliz tilida do'st ko'pincha "mirror" (oyna), "companion" (hamroh) yoki "support" (tayanich) kabi obrazlar bilan bog'lansa, o'zbek tilida do'stning sadoqati va sinovdagi ishonchiligi ko'proq ta'kidlanadi. Natijada tarjimada obrazni saqlash emas, balki uning bajaradigan funksiyasini qayta yaratish ustuvor vazifaga aylangani.

Funksional ekvivalentlikning keng tarqalganligi do'stlik konseptining universalligi bilan izohlanadi. Tadqiqot materiallari orasida ko'plab birliklar aniq obraz jihatidan farq qilsa-da, bir xil kommunikativ maqsadga xizmat qilishi kuzatildi. Bunday hollarda tarjimon asosiy e'tiborni birlikning axloqiy xulosasi, baholovchi mazmuni va kommunikativ vazifasiga qaratadi. Natijada obraz almashishi mumkin, biroq o'quvchi yoki tinglovchiga yetkaziladigan asosiy g'oya saqlanib qoladi. Bu esa tarjimaning adekvatligini ta'minlovchi muhim omillardan biri hisoblanadi.

Adaptatsion ekvivalentlik bilan bog'liq holatlar ayniqsa madaniy markerlar kuchli bo'lgan birliklarda yaqqol namoyon bo'ldi. Ingliz tilidagi ayrim maqol va iboralarda sud tizimi, pul birliklari, ijtimoiy institutlar yoki tarixiy tajriba bilan bog'liq obrazlar uchraydi. O'zbek tilida esa bunday obrazlar har doim ham tushunarli yoki tabiiy qabul qilinmaydi. Shu sababli tarjimon asl birlikning semantik yadrosini saqlagan holda, uni maqsadli auditoriya uchun madaniy jihatdan mosroq shaklda ifodalashga majbur bo'ladi. Bu jarayon tarjimaning kommunikativ samaradorligini oshiradi va matnning qabul qilinishini yengillashtiradi.

Pragmatik jihatdan olib qaralganda, do'stlikka oid birliklarning aksariyati nafaqat axborot berish, balki muayyan ta'sir ko'rsatish vazifasini ham bajaradi. Ular maslahat berish, ogohlantirish, maqtash, tanqid qilish yoki axloqiy baho berish kabi funksiyalarga ega. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, tarjima jarayonida aynan pragmatik vazifaning saqlanishi ko'pincha obrazning saqlanishidan ham muhimroq hisoblanadi. Agar birlikning ma'nosi tarjima qilinib, uning kommunikativ kuchi yo'qolsa, tarjima o'z funksional qiymatini qisman yo'qotadi. Shu sababli pragmatik moslik tarjima sifatini belgilovchi asosiy mezonlardan biri sifatida namoyon bo'ladi.

Lingvokulturologik nuqta nazardan tahlil qilinganda, do'stlik konsepti har ikki madaniyatda ijobiy baholanuvchi konseptlar qatoriga kirishi aniqlandi. Biroq uning tarkibiy elementlari va ifodalanish usullarida ayrim farqlar mavjud. Ingliz tilida do'stlik ko'pincha shaxsiy tanlov va o'zaro manfaat asosidagi munosabat sifatida aks etsa, o'zbek tilida do'stlik ijtimoiy birdamlik, vafodorlik va ma'naviy yaqinlik bilan bog'lanadi. Bu farqlar paremiologik va frazeologik birliklarning semantik tuzilishida ham o'z aksini topadi. Shuning uchun tarjimada faqat til birliklari emas, balki ularning ortida turgan madaniy qadriyatlar tizimi ham hisobga olinishi zarur.

Tahlil natijalari do'stlikka oid birliklarni tarjima qilishda ekvivalentlikning ierarxik modelini qo'llash maqsadga muvofiqligini ko'rsatadi. Bunda birinchi navbatda tayyor obrazli ekvivalent qidiriladi; agar bunday imkoniyat mavjud bo'lmasa, funksional ekvivalent tanlanadi; madaniy tafovutlar kuchli bo'lgan hollarda esa adaptatsion tarjima strategiyasi qo'llanadi. Mazkur yondashuv do'stlik konseptining semantik, pragmatik va aksiologik jihatlarini maksimal darajada saqlash imkonini beradi.

Xulosa. Do'stlikka oid paremiologik va frazeologik birliklarni tarjima qilishda ekvivalentlik masalasi ko'p qatlamli hodisa sifatida namoyon bo'ladi. Obrazli moslik ayrim hollarda kuzatiladi, biroq ko'p vaziyatlarda funksional va adaptatsion ekvivalentlik ko'proq ahamiyatga ega bo'ladi. Tarjimada do'stlik konseptining semantik yadrosi, aksiologik bahosi va pragmatik vazifasi birgalikda hisobga olingandagina adekvat natijaga erishish mumkin. Ingliz va o'zbek tillarda do'stlikka oid paremiologik hamda frazeologik birliklar insonlar o'rtasidagi sadoqat, ishonch, hamjihatlik va o'zaro yordam kabi umuminsoniy qadriyatlarni aks ettiradi. Ushbu birliklarning mazmuniy asosida umumiylik mavjud bo'lsa-da, ularning obrazli ifodasi, lingvomadaniy xususiyatlari va pragmatik yo'nalishi har bir xalqning tarixiy-madaniy tajribasi bilan belgilanadi.

Do'stlik konseptini tarjima qilish jarayonida har doim ham to'liq obrazli moslikka erishish imkoniyati mavjud emas. Shu sababli kommunikativ maqsad, baholovchi mazmun va axloqiy xulosani saqlash tarjimaning asosiy mezonlaridan biri hisoblanadi. Ko'plab hollarda funksional moslik va madaniy adaptatsiya tarjimaning tabiiyligi hamda qabul qilinishini ta'minlaydi. Bu esa ekvivalentlikni faqat til birliklarining shakliy o'xshashligi bilan emas, balki ularning ma'no, vazifa va madaniy yukini qayta yaratish darajasi bilan baholash zarurligini ko'rsatadi. Do'stlikka oid

birliklar tarjimasida semantik mazmun, obrazlilik va pragmatik ta'sir o'rtasidagi muvozanatni saqlash muhim ahamiyatga ega. Aynan shu yondashuv orqali FRIENDSHIP va DO'STLIK konseptlarining milliy o'ziga xosligi hamda umuminsoniy mohiyatini boshqa tilda to'laqonli ifodalash mumkin bo'ladi. Natijada tarjima nafaqat axborot uzatish vositasi, balki madaniyatlararo muloqotni ta'minlovchi muhim omil sifatida namoyon bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Austin J. L. *How to Do Things with Words*. Oxford: Clarendon Press, 1962.
2. Baker M. *In Other Words: A Coursebook on Translation*. London: Routledge, 2011.
3. Brown P., Levinson S. C. *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987.
4. Cowie A. P. (Ed.). *Phraseology: Theory, Analysis and Applications*. Oxford: Oxford University Press, 1998.
5. Dobrovol'skij D., Piirainen E. *Figurative Language: Cross-Cultural and Cross-Linguistic Perspectives*. Amsterdam: Elsevier, 2005.
6. Fillmore C. J. "Frame Semantics". In: *Linguistics in the Morning Calm*. Seoul: Hanshin Publishing, 1982.
7. Fernando C. *Idioms and Idiomaticity*. Oxford: Oxford University Press, 1996.
8. Gibbs R. W. *The Poetics of Mind: Figurative Thought, Language and Understanding*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994.
9. Honeck R. P. *A Proverb in Mind: The Cognitive Science of Proverbial Wit and Wisdom*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates, 1997.
10. Karasik V. I. *Yazykovoy krug: lichnost, kontsepty, diskurs*. Volgograd: Peremena, 2002.
11. Kövecses Z. *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2010.
12. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press, 1980.
13. Levinson S. C. *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
14. Mieder W. *Proverbs: A Handbook*. Westport, CT: Greenwood Press, 2004.
15. Mieder W. *Proverbs Are Never Out of Season*. New York: Oxford University Press, 1993.
16. Norrick N. R. *How Proverbs Mean: Semantic Studies in English Proverbs*. Berlin: Mouton, 1985.
17. Popova Z. D., Sternin I. A. *Kognitivnaya lingvistika*. Moscow: AST, 2007.
18. Searle J. R. *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 1969.
19. Toury G. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam: John Benjamins, 1995.
20. Wierzbicka A. *Cross-Cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction*. Berlin: Mouton de Gruyter, 1991.
21. Wierzbicka A. *Understanding Cultures Through Their Key Words*. Oxford: Oxford University Press, 1997.
22. Zhumabaeva Z. *Paremiological Units as a Reflection of National Culture // Journal of Linguistic Studies*, 2019.
23. Арнольд И. В. *Стилистика современного английского языка*. Москва, 2012.
24. Телия В. Н. *Русская фразеология: семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты*. Москва, 1996.